

ISTORIA ECOLOGICĂ – O NOUĂ RAMURĂ A ȘTIINȚEI ISTORICE

Doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar **Nicolae ENCIU**

E-mail: nicolae.enciu5@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8213-5157>

Doctor în istorie, conferențiar universitar **Ion Valer XENOFONTOV**

E-mail: ion.xenofontov@usm.md

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5993-1235>

Institutul de Istorie, USM

PRELIMINARII

S-a constatat, în special pe parcursul sec. al XX-lea, că, pe măsură ce populația umană crește, numărul de specii cu care împărțim planeta scade, iar ecosistemele încep să degradeze. Jumătate din speciile florei și faunei de pe Terra riscă să dispară la sfârșitul sec. al XXI-lea din cauza degradării galopante a habitatelor lor naturale [1, pp. 7-8]. Astfel, a devenit tot mai evidentă axioma conform căreia presiunile umane asupra sistemelor naturale ale Pământului au ajuns la un punct în care este din ce în ce mai posibil ca ele să genereze probleme care pot fi tot mai puțin anticipate. La un anumit moment, dacă nu se intervine, vom fi puși în fața colapsului întregului sistem.

Actualmente, câteva tendințe clare ale relației om-natură modelează viitorul civilizației: încălzirea globală, suprapopularea, agricultura modernă, scăderea resurselor de apă potabilă, micșorarea suprafeței de

teren agricol per locuitor, impactul devastator al mediului asupra industriei globale a pescuitului, scăderea suprafețelor de pădure și dispariția unor specii de animale și plante. Populația continuă să crească, dar sistemele naturale ale planetei nu se dezvoltă. Cantitatea de apă potabilă produsă prin circulația hidrologică este aproape aceeași astăzi ca în 1950. Pe măsură ce numărul populației crește, repartitia pe locuitor a resurselor naturale este în continuă scădere, ceea ce amenință nu doar calitatea vieții, ci, în anumite situații, supraviețuirea însăși.

Pentru desemnarea complexității managementului relațiilor umane cu mediul, botanistul englez A.G. Tanstey a introdus în circuitul științific noțiunea de *ecosistem*, pe care l-a definit ca fiind „un complex de organisme și factori fizici, care formează ceea ce numim mediul”. Ecosistemul natural, dar și cel creat de om, constituie un sistem complex, alcătuit dintr-o parte nevie (abiotică sau cadrul natural, cu condițiile

Arcadie Capcelea. *Istoria ecologică regională. Contribuții la fundamentarea teoretică*. Vol. 1. Chișinău: [S.n.] (Bons Offices), 2024. 209 p.; Arcadie Capcelea. *Istoria ecologică a Republicii Moldova. Evoluția interacțiunilor omului și naturii*. Vol. 2. Chișinău: [S.n.] (Bons Offices), 2024. 500 p.; Arcadie Capcelea. *Istoria ecologică a Republicii Moldova. Evoluția organizării și administrării protecției mediului*. Vol. 3. Chișinău: [S.n.] (Bons Offices), 2024. 433 p.; Arcadie Capcelea, Valeriu Capcelea. *Istoria ecologică a Republicii Moldova. Personalități marcante*. Vol. 4. Chișinău: [S.n.] (Bons Offices), 2024. 240 p.

sale fizice) și una vie (biota sau biocenoza, respectiv comunitatea vie, formată din populațiile diferitor specii aflate în interacțiune). Aceste două componente nu sunt separate fizic în natură, ci formează împreună, sub aspect structural și funcțional, o arhitectură unică, un sistem deschis. Este de menționat faptul că, dintre cele 4.400 de specii de mamifere de pe planetă care formează partea vie a ecosistemului, specia umană reprezintă doar una.

Istoria omului și societății sunt indisolubil legate de natură, deoarece oamenii, trăind și activând în cadrul ei, au asigurat condițiile de viață și hrană, dar, în același timp, au transformat-o în permanență, interacționând constant cu elementele acesteia, modificând funcționarea ecosistemelor naturale. Totodată, natura, ca și alte componente sau fenomene precum cele socio-culturale, economice etc., necesită a fi considerată o categorie istorică, pe motiv că ea se modifică în timp și este influențată de procesele geologice, climatice, biologice etc., iar în ultimele secole, de activitățile umane, care s-au transformat într-o forță geologică de proporții. În acest sens, se opinează că natura nu trebuie abordată drept ceva nesemnificativ în procesul evoluției omului și societății, ci merită a fi considerată ca parte integrantă și egală în studiile istorice.

Impactul activităților umane, care au evoluționat în plan istoric odată cu apariția omului, au generat multiple probleme și crize ecologice locale. Acestea au dus chiar la pieirea unor civilizații vechi, iar în ultimele decenii generează crize globale, dezastruoase nu doar pentru dezvoltarea ulterioară a societății, ci și pentru supraviețuirea ei. În acest context, în scopul identificării originilor problemelor și crizelor ecologice, este necesar de a evalua în mod profund trecutul istoric, de a determina motivele agravării acestor crize până la dimensiuni periculoase, pentru a trage concluzii istorice și a soluționa problemele ecologice stringente cu care se confruntă umanitatea.

Devine, așadar, tot mai evident adevărul că rezolvarea acestei palete largi de probleme, deseori interconectate, necesită mai mult decât o simplă reacție la efecte, atunci când acestea apar. Este necesar să se formeze o nouă etică pentru managementul relațiilor umane cu mediul, aceasta fiind susținută de trei principii de bază:

1. Natura este un sistem de o complexitate impenetrabilă. Neprevăzutul determină un anumit grad de eroare, așa că este important ca atunci când se greșește să se acționeze, ori de câte ori este posibil, în sensul perturbării minime;

2. Natura nu oferă nimic fără a sacrifica ceva. În „afacerile” cu natura, ca în orice alt fel de interacții, trebuie cunoscut prețul total al bunurilor

înainte de a putea decide dacă „bunurile” merită banii;

3. Natura nu are buton pentru opțiunea RESET. Cvasi-imposibilitatea de a readuce sistemelor complexe la o stare inițială constituie un argument puternic pentru perturbarea minimă a acestora.

Vom recunoaște, așadar, limitele naturale ale planetei și vom adapta economia în mod corespunzător sau vom admite și în continuare să se întindă amprenta noastră ecologică până când va fi prea târziu a mai da înapoi?

Amenințarea viitorului omenirii și-a pus amprenta asupra cercetărilor istorice moderne, suscitând un interes considerabil al specialiștilor față de problema evoluției relațiilor dintre societate și mediul natural, bazate pe necesitatea înțelegerii complexității acestora, cu scopul de a soluționa problema degradării mediului și de a păstra un viitor sănătos pentru planetă și locuitorii săi. În acest context, în ultimele decenii a apărut o ramură individuală a cunoașterii istorice – Istoria Ecologică (IE), care s-a constituit ca domeniu de cercetare ce își propune studiul istoriei interacțiunii omului și societății cu mediul înconjurător din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.

Tim Flannery, autorul bestsellerului *Europa. O istorie naturală*, prezintă o mentalitate specifică a europenilor în raport cu mediul. În acest sens, este evocat un monument medieval din orașul german Worms. Este vorba de o compoziție sculpturală reprezentând o femeie care ține o broască-mamoș. Se sugerează, astfel, că femeia este ea însăși o moașă. Cu alte cuvinte, „europenii sunt eternele moașe ale mediului lor înconjurător: fiecare interacțiune pe care o au cu natura ajută la nașterea unei noi Europe. Să sperăm că generația actuală este una de moașe cu viziune” [2, p. 304]. Semnalul distinct de alarmă al necesității păstrării mediului îl trag specialiștii în domeniu, inclusiv prin elaborarea unor lucrări științifice de amploare.

ISTORIA ECOLOGIEI ÎNTR-UN TRATAT ȘTIINȚIFIC

În mai-iunie 2024 a văzut lumina tiparului ciclul de lucrări monografice consacrate IE elaborat de Arcadie Capcelea (cel de-al patrulea volum a fost întocmit în coautorat cu Valeriu Capcelea) [3-6]. A. Capcelea este un cercetător notoriu în domeniu și un expert practic al protecției mediului, fiind unul dintre puținii funcționari de rang înalt din Republica Moldova care nu numai a parcurs toate treptele ierarhice în administrarea domeniului protecției mediului, ci s-a preocupat în permanență inclusiv

de aspectele științifice, teoretice ale managementului ecologic. Frații Arcadie Capcelea și Valeriu Capcelea sunt originari din comuna Izvoare, raionul Florești, localitate cu o bogată tradiție în domeniile ecologiei, spiritualității și promovării valorilor naționale [7], cu personalități notorii, inclusiv neamul Capceleștilor [8], care s-au manifestat plenar în diferite domenii de activitate. A. Capcelea a absolvit Facultatea de Geografie a Universității de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova (1973–1987), este doctor în geografie (1987) și doctor habilitat în biologie (2014). După o carieră de cercetător științific la Institutul de Geografie al Academiei de Științe a Moldovei, a activat circa 10 ani în instituțiile naționale din domeniu. A fost prim-vice-direc-tor general al Departamentului Protecției Mediului și Resurselor Naturale a Republicii Moldova, șef al Inspectoratului Ecologic de Stat (1990–1998) și cel dintâi ministru al Mediului (1998–2000), după care a lucrat peste 20 de ani în calitate de specialist principal pentru Europa și țările din Asia Centrală la Banca Mondială cu sediul în Washington DC. În calitate de cercetător și de profesor universitar a publicat peste 150 de lucrări științifice, inclusiv 12 monografii și 4 manuale universitare în domenii precum geomorfologia, geocologia, evaluarea și managementul ecologic, dezvoltarea durabilă, etica ecologică ș.a. De curând, A. Capcelea a publicat un valoros articol de sinteză referitor la protecția mediului în Republica Moldova [9]. Originalitatea cercetărilor sale rezidă în faptul că ele sunt fundamentate pe un număr enorm de materiale publicate în domeniu în plan global și național, pe surse inedite (arhivistice) și statistice din Republica Moldova, pe experiența personală, rezultatele fiind expuse într-un volum de peste 100 de coli editoriale. Lectura celor patru lucrări dedicate IE oferă posibilitatea de a afirma cu certitudine că editarea lor constituie un eveniment important în literatura științifică atât din domeniul științei istorice, cât și al științelor naturale, având, totodată, o importanță practică.

Analiza efectuată de A. Capcelea demonstrează că astăzi IE reprezintă nu doar un nou domeniu de cercetare, ci și o ramură independentă a științei istorice, care se află la hotărâre cu științele umaniste și cele naturale, în mod special, cu ecologia, istoria și geografia. Apariția IE a fost dictată de procesul de „ecologizare” a istoriei, ca urmare a acutizării problemelor mediului înconjurător și schimbării paradigmei ecologiei ca știință, care actualmente, dintr-o ramură științifică biologică, s-a transformat într-un ciclu întreg și complex al cunoștințelor, asimilând domenii ale altor discipline științifice.

Ciclul de lucrări monografice consacrate istoriei ecologice a Republicii Moldova (IERM) se bazează

pe o serie de surse informaționale, aplicând cele mai diverse procedee și instrumente ale cercetărilor istorice, dar și ale științelor complementare. Ele cuprind materialele arhivelor din Republica Moldova (Agenția Națională a Arhivelor, arhivele diferitor instituții de stat din domeniul mediului, arhivele instituțiilor subordonate lor și Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei). În plus, au fost colectate atât datele prezentate în multitudinea publicațiilor la tema în cauză din domeniul arheologiei, paleontologiei, paleogeografiei, paleolandșaftologiei, cât și materialele cartografice din cele mai vechi timpuri. Evoluția impactului uman și a calității mediului au fost analizate în baza datelor statistice și a rapoartelor tematice ale Ministerului Mediului și Inspectoratului Ecologic. Au fost utilizate pe larg materiale din reviste științifice, din presa periodică, din opere artistice, filme documentare etc., unde și-au găsit reflectare problemele ce țin de istoria ocrotirii naturii, politica ecologică, inclusiv organizarea și efectuarea cercetărilor științifice, rezultatele acestora etc.

Autorul demonstrează că, deși IE a avut o dezvoltare vertiginoasă în plan național și regional, se atestă lipsa cercetărilor complexe, în care ar fi reflectată atât multitudinea de aspecte ale evoluției mediului, omului și societății, cât și aspecte ale organizării și administrării protecției mediului, care ar oferi posibilitatea de a trage concluziile de rigoare ce ar facilita sporirea eficienței lor [3, p. 9]. În această ordine de idei, pe fundalul multitudinii studiilor care tratează diferite aspecte ale problemei în diferite epoci istorice, devin imperioase cercetările complexe, multidisciplinare ale IE, mai ales, pentru anumite zone geografice, orientate în mod special spre obiectivele practice și previziunea istorică. Prin intermediul acestor studii ar fi posibil de a determina efectele interacțiunii naturii și societății, apariția crizelor ecologice, organizarea și administrarea protecției mediului la diferite niveluri, care ar contribui la tranziția statelor către dezvoltarea durabilă.

În viziunea lui A. Capcelea cu privire la aspectele teoretice ale IE în complexitatea lor se atestă un număr redus de studii și lipsesc, aproape cu desăvârșire, cercetări care ar generaliza rezultatele obținute în domeniu, ce ar prezenta IE ca un nou domeniu de cercetare în deplinătatea sa, ar aborda și fundamenta bazele ei teoretice și evoluția abordărilor, ar prezenta, într-un mod explicit, obiectul de bază și obiectivele ei, domeniile de cercetare teoretică și aplicativă, metodele și mijloacele de investigare, alte aspecte caracteristice unui nou domeniu de cercetări interdisciplinare de perspectivă.

Prima monografie – *Istoria Ecologică Regională: contribuții la fundamentarea teoretică* – conține expunerea atât a nivelului actual al tratării IE în lite-

ratura din domeniu, cât și a tuturor aspectelor IE în calitatea unei ramuri noi a științei istorice: obiectul de studiu, domeniile teoretice și aplicative, principiile și funcțiile de bază, arsenalul metodologic și metodic. Scopul lucrării constă în efectuarea unei analize profunde a metodologiei cercetărilor în domeniul IE și fundamentarea teoretică a Istoriei Ecologice Regionale (IER), obiectivelor și algoritmului de studii complexe în domeniu [3, pp. 7-10].

Volumul prezentat este structurat în trei capitole, în care autorul abordează problematica interacțiunii omului cu natura în literatura de specialitate internațională și în cea din Republica Moldova (capitolul I), evoluția viziunilor filosofice, religioase și ideologice asupra interrelațiilor naturii, omului și societății, identificarea istoriei ecologice în calitate de ramură a științei istorice (capitolul II), argumentând, în final, metodologia istoriei ecologice regionale, caracterul interdisciplinar al istoriei ecologice și relațiile ei cu științele complementare, precum și domeniile principale și obiectivele istoriei ecologice (capitolul III).

Un loc important în acest volum îl ocupă elucidarea nivelului actual de investigare a istoriei ecologice în literatura de specialitate internațională și în cea națională, formarea și afirmarea unui domeniu nou, original și actual de studiu, legat anume de evoluția interacțiunilor societății și mediului înconjurător. Potrivit autorului, deși bazele cercetărilor în domeniul respectiv au fost puse de reprezentanții științelor naturii, treptat, problematica ecologică a fost preluată, dezvoltată și însușită de istorici, filosofi, sociologi și specialiști în drept, care și-au axat atenția mai ales pe efectele negative ale impactului acțiunii umane asupra naturii și, respectiv, asupra sănătății omului și dezvoltării social-economice a societății [3, p. 68].

Cu referire la Republica Moldova, autorul constată că primele publicații în domeniu au apărut încă în anii 1960, problemele legate de rolul naturii în evoluția omului și societății preistorice fiind tratate inclusiv în unele lucrări ale istoricilor. Totuși, studiile de acest fel au fost și rămân încă sporadice și, în mare parte, sectoriale, parțiale, abordând doar anumite aspecte ale interacțiunii omului și mediului înconjurător. Totodată, la fel ca în cazul studiilor istoriei ecologice din alte țări, pe fundalul unui număr limitat de lucrări privind varii aspecte ale istoriei ecologice, în Republica Moldova lipsesc aproape cu desăvârșire studiile și publicațiile complexe, care să cuprindă nu numai parcursul istoric al teritoriului dat, dar și cercetările istoriei ecologice în complexitatea lor, cu abordări ce țin de istoria practică a organizării și administrării protecției mediului, în sensul unui management integru.

Analiza istoriografică efectuată de autor învederează inclusiv lacunele cercetărilor în domeniu, având în vedere faptul că, pe lângă funcțiile cognitive ale studiilor istorice orientate spre o înțelegere adecvată a caracterului interacțiunilor dintre natură și societate în evoluțiile lor istorice, ele ar trebui să conțină și o funcție practică, aplicativă a identificării, în baza analizei istorice, a modalităților de soluționare a crizelor ecologice și a celor de previziune, care să anticipateze eventualele efecte ale acestor interacțiuni. Din acest punct de vedere, calitatea definitorie și originală a investigației dr. hab. Arcadie Capcelea constă în faptul că, spre deosebire de numeroase alte lucrări în care sunt tratate diverse aspecte ale istoriei ecologice la diferite etape ale evoluției omenirii, autorul a pus în evidență imperativul și actualitatea cercetărilor complexe, multidisciplinare ale istoriei ecologice, care să identifice efectele interacțiunii naturii și societății, apariția crizelor ecologice, dar și să argumenteze necesitatea organizării și administrării protecției mediului la diferite niveluri, care să contribuie la tranziția statelor către o dezvoltare durabilă [3, p. 69].

Volumul conține, de asemenea, o viziune originală a autorului privind obiectul, funcțiile și principiile de bază ale istoriei ecologice, argumentează arsenalul ei metodologic, caracterul interdisciplinar și relațiile cu științele complementare, domeniile principale și obiectivele istoriei ecologice, dar și specificul istoriei ecologice regionale.

Unul dintre obiectivele lucrării a constat în evaluarea nivelului de tratare a istoriei ecologice în literatura de specialitate, respectiv, în fundamentarea domeniului dat în calitate de ramură distinctă a istoriei, având ca preocupare de bază studierea evoluției interacțiunii omului și societății cu natura, din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. Autorul a efectuat o analiză detaliată a reflecțiilor privind rolul factorului natural în evoluția societății, inclusiv a impactului activității umane asupra mediului înconjurător, generator de probleme și crize ecologice. Nu în ultimul rând, volumul prezintă evoluția viziunilor cu privire la natură, doctrinele filosofice, religioase, dar și ideologice care au influențat activitățile umane pe parcursul timpului, atât în ceea ce privește utilitatea, „cucerirea” sau transformarea naturii, cât și în ceea ce vizează conservarea ei.

Analiza complexă și multiaspectuală efectuată de dr. hab. Arcadie Capcelea demonstrează că istoria ecologică a devenit nu numai un domeniu inedit și original de cercetare, ci și o nouă ramură independentă a științei istorice, aflată la hotar cu numeroase alte științe umaniste și naturale, în primul rând, cu ecologia și geografia. În opinia autorului lucrării, apariția istoriei ecologice în calitate de ramură independentă

a științei istorice reprezintă un fenomen tipic în sistemul cunoașterii științifice moderne, în structura căruia studiile interdisciplinare se disting ca un tip special de activitate de cercetare, care implică interacțiunea reprezentanților diferitor discipline în studiul aceluiași obiect. Mai mult ca atât, la apariția și afirmarea ei a contribuit actualul proces de „ecologizare” a multiplelor discipline științifice, inclusiv a istoriei, ca urmare a acutizării problemelor mediului înconjurător și schimbării paradigmei ecologiei ca știință, care actualmente, dintr-o ramură științifică biologică, s-a transformat într-un ciclu complex al cunoștințelor, asimilând domenii întregi ale altor discipline științifice [3, p. 201].

Înțelegerea rădăcinilor crizelor în interacțiunile omului și societății cu natura, inclusiv a problemelor ecologice globale, necesită studii detaliate și complexe, printre care un rol aparte aparține cercetărilor concrete ale istoriei ecologice la nivel global și regional. Studiile istoriei ecologiei regionale sunt extrem de importante în contextul în care problemele ecologice în diferite colțuri ale Terrei sunt în mare măsură similare, căile soluționării lor fiind însă diferite, în funcție atât de situația ecologică și social-economică ori politică dintr-o regiune geografică ori alta, cât și de situația istorică concretă a dezvoltării societății. Mai mult ca atât, în timp ce un șir de probleme ecologice au o conotație globală (schimbările climatice, degradarea stratului de ozon, poluarea oceanului planetar etc.), majoritatea acestora au specificul lor în diferite țări și regiuni geografice ale lumii și, deseori, poartă un caracter local sau regional. Astfel, atunci când orice problemă ecologică locală/regională are efecte mai largi decât mediul concret unde acestea se produc, cercetările istoriei ecologiei regionale capătă importanță majoră nu numai la acest nivel, ci și la nivel global.

Al doilea volum al ciclului de lucrări – *Istoria ecologică a Republicii Moldova – evoluția interacțiunilor omului și naturii* – reprezintă prima parte a studiului de caz al IER, având ca exemplu Republica Moldova. Prin aceasta autorul prezintă abordările metodologice ale IER expuse în primul volum, algoritmul IER și demonstrează perspectivele unor astfel de studii complexe și interdisciplinare pentru alte regiuni și țări.

Sub aspect temporal, studiul se concentrează pe evoluția interacțiunilor omului, societății și naturii pe parcursul Holocenului (ultimii 12.000–10.000 de ani), timpul de când apar primele urme ale omului în zona de studii, cu accent asupra celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea până în prezent, timp când a apărut statalitatea Moldovei, de când dispunem de o bază factologică mai deplină. Cu referire la limitele geografice ale studiului, acesta nu urmează strict hotarele

actuale ale Republicii Moldova. Pentru perioadele inițiale ale IE pe acest teritoriu studiul cuprinde un areal mult mai extins: teritoriul carpato-nistrean – dintre munții Carpați, delta Dunării, Marea Neagră și fluviul Nistru. Pentru etapele ulterioare, începând cu secolele XIV–XV, odată cu apariția Țării Moldovei, aria geografică a studiului devine mai îngustă, cuprinzând în principal interfluviul Nistru-Prut, deși sunt examinate activitățile și deciziile luate de către organele de administrare a întregului principat al Moldovei. Luând în calcul perturbațiile istorice din secolele XIX–XX și modificările hotarelor Basarabiei, ocupată inițial de către Imperiul Rus, apoi integrată în Regatul Român, după care, în urma ocupației sovietice din 1940 și 1944, se formează RSS Moldovenească cu hotarele ei actuale, zona de studiu este focalizată, în mare parte, pe interfluviul Nistru-Prut și partea stângă a fluviului Nistru.

Reflectând istoriografia IE din cadrul Republicii Moldova, autorul menționează că practic lipsesc publicații speciale în domeniu. În același timp, tematica interacțiunii omului și naturii sub diverse aspecte ale ei, deși cu o aprofundare diferită, este prezentă în unele lucrări. Acestea au fost inițiate, în mare măsură, de specialiștii în științele naturii cu referire la evoluția istorică a peisajelor, florei, faunei, a proceselor de degradare a solului ș.a. Tangențial, aceste și alte aspecte, în particular, legate de rolul naturii în evoluția omului și societății preistorice sunt reflectate și în unele cercetări ale istoricilor [4, p. 24].

Un loc aparte în volumul dat îl ocupă tratarea aspectelor ce se referă la mediatizarea și conștientizarea ecologică, activități care, alături de dogmele și doctrinele filosofice, religioase și ideologice, dar și de informația privind starea mediului în baza cercetărilor naturaliste, contribuie la formarea unei culturi ecologice care condiționează presiunea socială în domeniul protecției mediului. Așadar, autorul a efectuat o expunere detaliată a mediatizării și publicisticii ecologice. Se subliniază că publicistica ecologică din anii 1970, dar mai cu seamă din anii 1980, devine în RSSM un instrument puternic nu numai al conștientizării problemelor mediului și al presiunii sociale asupra autorităților oficiale din republică, dar și în declanșarea procesului de renaștere națională. În viziunea autorului, dezbaterile din societate asupra problemelor din domeniul mediului au provocat acțiunile ce au dus la renașterea națională.

După cum demonstrează A. Capcelea, un rol deosebit în mediatizarea și conștientizarea ecologică l-a jucat publicistica de mediu, care își are originea la începutul secolului al XX-lea, fiind promovată de Societatea Naturaliștilor și Iubitorilor de Natură, urmată de cea din perioada interbelică (T. Porucic,

N. Florov, A. Bârlădeanu și I. Lepși, Al. Borza), prin care erau mediatizate valorile naturii și necesitatea protecției mediului. După cel de-Al Doilea Război Mondial, publicațiile științifico-populare și ecologice în republică apar odată cu crearea Comisiei pentru Ocrotirea Naturii pe lângă Academia de Științe a RSS Moldovenești la sfârșitul anilor 1950, care a publicat o multitudine de materiale ecologice consacrate celor mai stringente probleme în domeniu, dar, mai ales, o atenție deosebită a acordat-o conservării obiectelor naturale unice.

Publicistica de mediu conținea un șir de materiale care au anticipat „perestroika” (A. Sefer, M. Garaz, V. Cosarev, Gh. Malarciuc, A. Reniță), care au inițiat renașterea națională, începută anume de la conștientizarea pericolului catastrofei ecologice, în pragul căreia societatea autohtonă se afla la mijlocul anilor 1980, dar nu de la problemele referitoare la limbă, identitate națională sau istorie, opinie care domină astăzi în conștiința socială [4, p. 423-469]. Într-adevăr, un loc aparte în programele mișcării de eliberare națională din Moldova sovietică la sfârșitul anilor 1980 era acordat *problemei ecologice* [10, p. 41, 48-49, 68 etc.].

Următoarea lucrare a acestui ciclu de monografii – ***Istoria Ecologică a Republicii Moldova – evoluția organizării și administrării protecției mediului*** – este axată pe evoluția practicii protecției mediului: studiul istoriei organizării și administrării protecției mediului în republică, a cărui evoluție a dus la crearea sistemului complex al Managementului Ecologic; realizarea practică a activităților de mediu, dar și dezvoltarea instrumentelor și reglementărilor Managementului Ecologic prin care se asigură schimbarea comportamentului omului și motivarea activității lui în asigurarea protecției mediului.

Autorul consideră că monografia respectivă are, pe lângă scopurile cognitive de bază, și o menire profund practică – de a scoate în vileag concluzii istorice ale rezultatelor protecției mediului pe parcursul dezvoltării istorice. Astfel, prezentând evoluția în timp a activităților întreprinse, dar și efectele lor, rezultatele pozitive și negative, se constituie o bază factologică solidă pentru identificarea căilor de perfecționare a sistemului Managementului Ecologic, precum și a celor mai eficiente măsuri și activități în domeniu, prin intermediul cărora devine posibil de a asigura o protecție a mediului mai eficientă în Republica Moldova.

Ultima lucrare a ciclului de monografii nominalizat – ***Istoria Ecologică a Republicii Moldova – personalități remarcabile*** –, elaborată în comun cu doctorul habilitat în filosofie Valeriu Capcelea, este dedicată celor care au contribuit la făurirea acestei istorii. Multitudinea personalităților include reprezentanți ai di-

verselor domeniului de activitate cu referință la natură și protecția mediului, atât a cercetătorilor naturaliști, cât și a celor care și-au adus contribuția la conștientizarea ecologică, la formarea viziunilor omului și societății asupra interrelațiilor cu natura și, în particular, a publiciștilor care au atenționat opinia publică asupra importanței ocrotirii naturii și protecției mediului, dar și a practicienilor din domeniu, care au pus baza și au muncit cu succes în domeniul ocrotirii naturii și al protecției mediului.

Astfel, lucrarea oferă posibilitatea de a reliefa eforturile de trei secole ale marilor noștri înaintași, savanți din domeniul științelor naturii, ale celor care au contribuit la formarea conștiinței ecologice, ale conducătorilor instituțiilor specializate din domeniu, practicienilor și reprezentanților marcanți ai organizațiilor obștești care s-au ocupat de ocrotirea naturii și soluționarea problemelor concrete ale relațiilor dintre om și natură.

Un capitol aparte este dedicat personalităților care au contribuit la formarea conștiinței ecologice în Moldova. El cuprinde aportul ziariștilor și publiciștilor care au promovat cu insistență cauza mediului și au format, pas cu pas, conștiința ecologică autohtonă, care a devenit o premisă a deșteptării naționale a românilor (moldovenilor) din anii 1987–1989 și au contribuit la obținerea independenței de stat a Republicii Moldova. Mai mult ca atât, sunt prezentați cei mai combativi ecologiști contemporani, care au devenit formatori de opinii, aplicând pe larg noile tehnologii informaționale și folosind rețelele de socializare.

CONSIDERAȚII FINALE

Ciclul monografiilor realizate de A. Capcelea și V. Capcelea – veritabil tratat de istorie ecologică a Republicii Moldova – completează vidul existent în literatura de specialitate, pentru a da răspuns la solicitările practice ale evoluției istorice a organizării și administrării mai eficiente a relațiilor dintre mediu și societate, care ar contribui la supraviețuirea societății contemporane și trecerea ei pe traseul dezvoltării durabile. Lucrările prezentate, fiind destinate, în primul rând, specialiștilor din domeniul cercetărilor istorice, al ecologiei și protecției mediului, precum și din alte ramuri ale științelor sociale și naturale, sunt de un real folos inclusiv pentru un cerc larg de practicieni care activează în instituțiile de protecție a mediului, facilitând cunoașterea și înțelegerea de către aceștia a evoluției abordărilor filosofice privind interacțiunile omului, societății și naturii, dar și măsurile practice de soluționare a problemelor ecologice pe parcursul evoluției istorice a umanității.

BIBLIOGRAFIE

1. Cartea Roșie a Republicii Moldova. Ed. a 3-a. Chișinău: Știința, 2015. 492 p.
2. Flannery, T. Europa. O istorie naturală/Trad. din limba engleză de Corina Hădăreanu. Chișinău: Litera, 2020. 352 p.
3. Capcelea, A. Istoria ecologică regională. Contribuții la fundamentarea teoretică. Vol. 1. Chișinău: [S.n.] Bons Offices, 2024. 209 p.
4. Capcelea, A. Istoria ecologică a Republicii Moldova. Evoluția interacțiunilor omului și naturii. Vol. 2. Chișinău: [S.n.] Bons Offices, 2024. 500 p.
5. Capcelea, A. Istoria ecologică a Republicii Moldova. Evoluția organizării și administrării protecției mediului. Vol. 3. Chișinău: [S.n.] Bons Offices, 2024. 433 p.
6. Capcelea, A., Capcelea, V. Istoria ecologică a Republicii Moldova. Personalități marcante. Vol. 4. Chișinău: [S.n.] Bons Offices, 2024. 240 p.
7. Capcelea, A., Capcelea, V., Capcelea, Gr. Comuna Izvoare (Florești): istorie și actualitate. Chișinău: Prop-Mapix, 2021. 350 p.
8. Capcelea, A., Capcelea, V., Capcelea, Gr. Neamul Capceleștilor: studiu genealogic cu elemente interculturale. Chișinău: Bons Offices, 2022. 316 p.
9. Capcelea, A. Mediul și protecția lui. În: Liliana Corobca (coord.). Panorama postcomunismului în Republica Moldova. Vol. II. București: Institutul Cultural Român, 2024, 15-39.
10. Adauge, M. (alc.). Partidul Popular Creștin Democrat. Documente și materiale 1988–2008. Chișinău: S. n., 2008. 600 p.

Timotei Bătrănu. *Buket de flori*, 1975, ulei, pânză, 60 × 52 cm.